

WEÖRES SÁNDOR: MERÜLŐ SATURNUS

(Magvető, 1968)

Ha Weöres Sándor verseskötetének világát s a mögötte meghúzódó, benne szellemi testet öltő költői én vonásait jellemezni akarjuk, mindenekelőtt Weöres megszokott, de most is kivételes hajlékonyságú verstechnikai virtuozitása ragadja meg figyelmünket, ragadja el érzékeinket. Az a biztonság, amely a *Spirális* és a *Fuga* című vers intellektuális-zenei feszültségében csakúgy megnyilatkozik, mint a *Négy kordl* második darabjának askzétikus-misztikus szöfűzésében, az *Eggy lovász fihoz* hibátlan szapphói strófájában vagy a *Krútky János tsászári gárda kapitán úrhoz* című költemény pompás alkaioszi verszakaiban.

A verstechnika külső köréből a versforma és a költői világkép bentebb fekvő, rejtettebb és fedettebb tájaira lépve át, a költői én proteuszi képlékenysége, alakváltoztató, színejátszó, hangot váltó beleélőképessége tárul szemünk elé. A kötet címadó versét a költő a konzervatív avantgardizmus angol klasszikusának ajánlja, T. S. Eliot emlékének szenteli. Weöres, aki Eliot-fordításaiban oly megbízható hitelességgel és ötletességgel adja vissza az angol költő zománcoosan kemény képeit, élesen metszett szó- és versszerkezeteit, askzétikusan szikár erkölcsiségének szaggatott rajzú, de szilárd vonalvezetésű versmondait, a *Merülő Saturnus*ban sem csak dedikációjával fordul Eliot felé. Eliotot idézi a nyájától megfosztott pásztor civilizációellenes panasza is; a szakadékba rohanó vasút apokaliptikus figyelmeztetése; a meredély szélén talán szárnyat bontó — a mennybe szálló elioti víziló módjára groteszk — vonat ötlete; a nyilálló kétségbeesésnek és a tehetetlen szemlélődésnek ironikus-elégikus ötvöződése; a vályúnál inoslékkért tolongó csordának, a kapart anyaméhnek, a gyorsuló iramnak s a gyilkos sugárnak egy immár atombombával is fenyegető Pusztá Országa, fizikai, erkölcsi és lelki sivársága; „a kapuba rakott robbanás”-nak konkrétat és elvontat csattanós, erőszakos expresszivitással egyesítő szintagmája; a „védő védtelen” király kettős jelzőjének paradoxona; a moslékot habzsoló állatok kiálló farának és lobogó fülének koncentrált, gúnyos, verszáró képe.

A *Merülő Saturnus* elioti intonációját szinte vezérmotívumszerűen követik az elioti szellemisséggel és költészettel rokon mozzanatok a kötet számos más versében is: a hiú emberi nyüzsgésnek és a boldog isteni békességnek szembeállítás (Két világ határárn), a perc és az öröklét értékhangsúlyos ellentéte (*Arckép-vázlat*), a rétet lerókézó ipar-csatorna gyilkos áradatának a civilizációt a természettel pereltető panasza (*Üdvözlő kártya*) s a sok már-már imagista módra sűrített, éles kép, mint a habon ingadozva billegő dob, a vízen félelemben

úszó száj, a kőben nyögő befalazott szív (*A vadász-isten*), a testvérharag József felé maró örvénye, a torkon szaladó parázsgolyó (*Józsefet eladják testvérei*) vagy a sípon sáska-lábként cirpelő és tengerként borzongó kerek nyílások sora (*Középkori örmény szerzetes énekei* III. 8.).

De Weöres nemcsak Eliot hangján tud megszólalni, versköteténk dallama kötetlen kedvvel vált át egy középkori örmény szerzetes vagy Villon (*Véniülő pasas*), Kassák (*Kassák Lajosnak*), Füst (*Füst Mildának*), Tersánszky (*Kakuk Marci nótája*), sőt egy fiktív XIX. század eleji magyar költőnő (*Psyché*) Csokonait és Berzsenyit visszhangzó hangnemébe is.

A költői énnek ezek a szakadatlan modulációi egy sajátos műfordítói alkat lírai vetületei is egyben. *A lélek idézésének* Weöres Sándora, a szinte már az önfeladásig önfeláldozó, pontos és hiteles műfordító lép elének a *Merülő Saturnus* lapjain. Weöres Sándornak számos szép és eredeti költeménye, a *Merülő Saturnus*, *A természet évkönyvei*, a *Józsefet eladják testvérei*, a *Grammatikai személyek*, a *Négy kordl*, a *Kuli* vagy a *Venus és Tanhuser* költői jellegét tekintve már-már jobban elüt egymástól, mint Tóth Árpádnak különböző, de a költői egyéniség belülről gombolyított, félreismerhetetlen szálaival egybeszótt műfordításai, például Milton *L'Allegrójának*, Shelley *Óda a nyugati szélhez* című versének vagy Poe *Hollójának* átültetései. S bár a mechanikus stílus-egység egy verskötet hatásának se nem követelménye, se nem kritériuma, az egyes költemények közötti ily gyakori s ily nagy távolság a lírai én Peer Gynt-i rétegződésének, viszonylagossá válásának, a tömör valóságot lebegő lehetőségekre becserélő szétpergésének veszélyét is magába rejti. Ezért bomlik olykor meg az egyes versek művészi egyneműsége is (*Az áradatok hatalma*, *A nagy istenanya*, *Önéletrajz*).

A *Merülő Saturnus* világát a verstechnikai kultúra és a műfordítói beleélőképesség mellett egy további fontos mozzanat is jellemzi. Weöres költői birodalmában sajátos paradoxon uralkodik. Bár a külső valóság, a társadalmi élet és átalakulás hullámverését a költő elutasítja magától (*Merülő Saturnus*, *Két világ határán*, *A jövődő költészete*), még a József-legendában is csak az elárultatásnak Krisztus szenvedését előlegező Júdás-csókját dolgozza fel (*Józsefet eladják testvérei*), a „felemeltetés” és egy nép kenyéradójává válás bibliai és Thomas Mann-i végkifejletét elhagyja, s a „belső végtelen”-be, a természetbe, a misztikus elmerülésbe való menekülés hangulatait a megszenvedett és végig élt élmény belső hitelességével szűri lírává, mégis költészete szint, elevenséget és energiát jelentős részben az elutasított valóságtól, vagy legalábbis a vele való küzdelmes birkózástól kap. E paradoxon — mely a Weöres-kritikában nemegyszer megfigyelhető tartalmi villámhárítás és formai elektrifikálódás kettős

könyvelését egyesítheti — szép alakú, eleven testet ölt *A jövődö költészet*e című szonettben. A vers a költészet eszményét a „Kristály-angyal-zene” „szűz régió”-jának „tisztá harmóniájá”-ban, „égi rend”-jében, az „angyalok szent geometriájá”-ban keresi, melynek „a harci korszakok” hasztalanul újuló hullámverésétől való távolságát megannyi elvont főnév méri ki, míg a harmonikus rendet a szonett olaszosan zárt rímei (a, b, b, a; a, b, b, a; c, d, c; d, c, d) orgonasípként megengetik. De az érzékletes változatosság, a pezsdítő dinamika mégis a harci korszak valóságából, „az átfutó csaták ponyvái” felől áramlik a versbe; e korszakban volt „hevítőbb a bor, illatosabb a rózsa”, elevenebb még „a telt virág ölné a hervadás-irain” is. Az „égi rend” nyugalmában mozgást a stílárisan tagadva is ható „láz-lökés” kavar. A „szó-habok hajósa” ugyan a nyugalmasan teremtő, moccanatlan égi rend felé fordul, de „míg imádottnak felragyog glóriája, / ő maga megfakul, fülében pőre csend, / szemében angyalok szent geometriája”.

A költői magatartásnak erről a holtpontjáról — mely egyben a vers ars poeticájának akaratlan önkritikája is — Weöres költészetét egy szelíden, de szívsósan működő humanista ellenerő lendíti ki. Ez az erő olykor az elvont kétségbeesés helyére lépő felcsukló vagy felszúró társadalomkritikában nyilatkozik meg (*Orszádgút, Lumumba vére, Katanga, A Világkongresszus ülése, Bizánci mozaik, Nyíltan és merészen*). máskor csendes humorba torkollik (*Slágerénekeső, Óda a kispolgárhoz, Vénülő pasas, Ócska sírversek*), s ismét máskor az egyszerű dolgok ígészetében (*Nagyság*), egy természeti impresszió boldog beteljesülésében (*Az ág*), a barátság szavában (*Csorba Győzőnek*), a titokzatos női szépség fényjeleiben (*Stewardessek a repülőgépen*), a szerelem friss sugárzásában (*Venus és Tanhuser*) vagy a magányt feloldó ölelésben (*Az ál-magány*) mozdul.

EGERI PÉTER

BENJÁMIN LÁSZLÓ VÁLOGATOTT VERSEI

(Magvető, 1968)

30 év verseinek szigorú megrostálása után az a 91 költemény maradt meg Benjámín László ítélete szerint, amelyet legújabb válogatott kötetében közöl. Számszerint kevés ennyi vers. Igaz, Benjámín egyébként is a viszonylag ritkán megszólaló költők közé tartozik, eddig publikált verseinek száma 3–400 között lehet. E válogatás anyagát eddig is ismertük. Egy kivételével új versekkel sem lep meg bennünket Benjámín László. Mégis érdekes és tanulságos e kötet elemzése.